

גדר חפינה [דפים מ"ז - מ"ח]

הרב רונן בלכר

"לְקַח מְלֵא הַמַּחְתָּה גְּחִלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלְּפָנֵי ה' וּמְלֵא חֲפָנָיו קִטְרֵת סַמִּים דָּקָה וְהֵבִיא מִבֵּית לְפָרְכָת: וְנָתַן אֶת הַקִּטְרֵת עַל הָאֵשׁ לְפָנֵי ה'" וגו'.

א

הגמ' ברך' מז. שואלת לגבי שני דינים הנוגעים לחפינה, בהשוואה לקמיצת מנחה. הדין הראשון "מהו שיעשה מידה לחפינה"? הדין השני "בין הביניים של מלא קומצו מהו"? ולאחר מכן "בין הביניים של מלא חופניו מהו"?

הדין הראשון "מהו שיעשה מידה לחפינה" פירושו האם ניתן למדוד בכלי את מידת הקטורת שצריך הכ"ג לקחת להקטיר או שהמידה צריכה להיות דוקא בידיו? שאלה זו נשאלה רק לגבי חפינה ולא לגבי קמיצה.

גבי קמיצה מביא הגמ' ברייתא האומרת "ת"ר בקומצו – שלא יעשה מידה לקומץ". אך לגבי חפינה שואלת הגמ', ומפרטת: "איבעיא להו מהו שיעשה מדה לחפינה התם הוא דכתיב בקומצו, אבל הכא דלא כתיב בחופניו אלא מלא חופניו קטורת סמים דקה לא, או דלמא יליף מלא מקומצו"? כלומר בקמיצה כתוב 'בקומצו' שמשמעו בידיו דוקא, אך בחפינה התורה נוקטת לשון אחרת "מלא חופניו" וניתן למלא את חופניו ע"י כלי ג"כ, או דילמא ישנה ג"ש מקמיצה לחפינה המלמדת אותנו שגם בחפינה המדידה צריכה להיות בידיים דוקא.

הדין השני – "בין הביניים של מלא קומצו מהו". מבארת הגמ' "דגואי לא תיבעי לך דודאי קומץ הוא דבראי לא תיבעי לך דודאי שיריים הוא כי תיבעי לך דביני ביני", בקמיצה יש את מה שבתוך הקומץ פנימה שזה בוודאי קומץ יש את מה שבולט

מהקומץ החוצה זה בודאי אינו קומץ אלא שיריים, השאלה היא בין הביניים כלומר "הנכנס בין האצבעות" האם דינו כקומץ או כשיריים. ולא פשטה הספק.

ובהמשך הגמ': "בין הביניים של מלא חופניו מהו", שואלת הגמ' "מאי קא מבעיא ליה אי גמר מלא מלא מהתם היינו הך", וביאר רש"י: "היינו הך – דבעינן לעיל מהו שיעשה מדה לחפינה...". וקשה מדוע לא אמר רש"י 'היינו הך' כמו ששאלה הגמ' גבי קמיצה כך הוא לגבי חפינה? מדוע לדמות את שאלת הגמ' לשאלה הראשונה מהו שיעשה מידה לחפינה?

ונראה שבקמיצה יש דינים שונים 'מידה לקומץ', 'בין הביניים', ועוד, אך בחפינה אין דינים שונים. ומסברא אין לנו לפסול בין הביניים של חפינה. בקמיצה כתוב "בקומצו" ולמדו מכך כמה דינים, אך בחפינה כתוב "מלא חופניו" ואין כאן דינים מיוחדים. ועל כן, העובדה ששאלה לגבי קמיצה 'בין הביניים... מהו', אינה מחייבת כלל שישאלו אותה שאלה גבי חפינה, אדרבה בחפינה מסתברא שבין הביניים נחשב חלק מחופניו. לכן סובר רש"י, שפשוט לגמ' שרק אם אנו לומדים ג"ש מקמיצה או יש מקום לשאול את אותה שאלה גם בחפינה ואם לא לא, וא"כ זו אותה שאלה שנשאלה גבי מידה בחפינה, האם יש כאן ג"ש מקומץ או לא.

ולפי"ז ניתן להרחיב ולומר שהסיבה שבקמיצה יש דינים שונים ובחפינה אין

דינים שונים היא משום שקמיצה היא עבודה אך חפינה אינה עבודה.

כלומר חפינה אינה אלא 'צורת לקיחה', כיוון שכתוב בפסוק "ולקח" הגדירה התורה את צורת הלקיחה, לקיחה שתהי' מלא חפניו. אבל לקמיצה יש דינים שונים ולכן הקמיצה היא 'עבודה'. ולפי"ז מובנת מסקנת הגמ': "רב פפא הכי בעי ליה מלא חפניו והביא בעינן והא איכא או דילמא ולקח והביא בעינן והא ליכא" ומבאר רש"י "והא ליכא – שמאליו נכנס לבין הביניים והוא לא נתכוין" כלומר בדין "ולקח" חסר הלקיחה באופן מכוון ולא ממילא. ולכן בין הביניים – פסול.

ב

[בדף מח.]. "תנן התם נשפך הדם על הרצפה ואספו פסול מן הכלי על הרצפה ואספו כשר מנה"מ דת"ר ולקח מדם הפר...דם מהפר יקבלנו..." ופי' ר"ח "וזהו שאמר רב יהודה השוחט צריך לקבל כל דם הפר מהפר...".

כלומר שמענו הלכה בהלכות קבלת הדם שצריך להיות ישירות מהפר ולא מהריצפה או ממקום אחר. "בעי רב פפא נתפזר הקטורת ממלוא חופניו מהו ידו כצואר בהמה דמי ופסולה או דילמא ככלי שרת דמי ולא פסולה. תיקו". משמעות הגמ' שגם בקטורת יש 'קבלה' אלא שנסתפקה הגמ' אם הקבלה היא ע"י החפינה ובידו או הקבלה היא בכלי.

ויל"ע מנלן שיש כלל קבלה בקטורת כמו בדם? שהרי לא נאמר בקטורת אלא "ולקח" "ונתן", ולכאורה רק שתי עבודות אלו ותו לא?

ועוד, משמע מהגמ' שהחפינה עצמה היא

כקבלה וא"כ היא 'עבודה' ולא רק 'צורת לקיחה'?

[הע' העורך: לכאורה ניתן לומר שהשאלה אינה אלא מתי מסתיימת החפינה שצריכה להיות מתוך הכלי, האם במה שהוא בידו או בנתינה בכלי, וכן יתכן לבאר שהשאלה מתי 'נתקדשה' החפינה לשמה [כמו קדש בכלי של קומץ] ולא שיש כאן צורך בעבודת קבלה].

התו"י – שאל "תימה לרב ר' אלחנן מדשבקיה לקומץ ונקט קטורת משמע דבקומץ פשיטא ליה ואי ילפינן 'מלא' 'מלא' מקומץ היינו הך? ואומר רבי דפשיטא דגבי קומץ הוי כצואר בהמה לפי שיש ד' עבודות במנחה כנגד ד' עבודות של דם כדאמרינן במנחות (דף י"ג): אבל בקטורת מבעיא ליה לפי שאין כלי לחפינה אלא משום דלא אפשר כדלקמן בסמוך והלכך לא דמיא ליה קמיצה שהיא במקום שחיטה וקידוש בכלי הוא במקום קבלת דם"

הריטב"א שואל את אותה שאלה ומתרץ קצת בשינוי לשון: "...אבל גבי חפינה מספקא לן, משום דכל היכא דהוה אפשר לא בעינן כף, ומשום דלא אפשר הוא שמכניס בכף מי אמרינן סוף סוף בכלי הוא נותן וידו כצואר בהמה, או דילמא כיון שאין כלי מעכב ידו ככלי הוא..." משמע שיש 'קבלה' בידו כמו קבלת כלי בדם.

אך כאמור התו"י חילק אחרת בין חפינה לקמיצה: "והלכך לא דמיא ליה קמיצה שהוא במקום שחיטה וקידוש בכלי הוא במקום קבלת הדם". הקמיצה היא במקום שחיטה, וקידוש כלי הוא במקום קבלת הדם, מה שאין כן בחפינה, האם כוונתו שחפינה היא איננה כנגד שחיטה וקבלה כלל, ויש כאן עבודות אחרות של "ולקח" "ונתן", שאין לדמותן לד' עבודות הדם? א"כ צ"ב

א. ומשמע שממ"נ יש קבלה אלא שהסתפקה הגמ' אם בידו או בכלי שאח"כ.

"ת"ש הוסיף ר"ע הסולת והקטורת והלבונה והגחלים שאם נגע טבול יום במקצתן פסל את כולן קא סלקא דעתך מדפסל טבול יום פסלה נמי לינה ומדלינה פסלה פסלה נמי מחשבה". ומבאר רש"י "קס"ד מדפסול טבול יום – אלמא קידשה הכלי קדושת הגוף פסלה נמי לינה וכיון דפסלה לינה פסלה נמי מחשבת לינה כשחושב להקטירה למחר".

ועל כך אומר הריטב"א: "לאו כלל דוקא הוא דהא אמרינן בפרק טבול יום דבפרים הנשרפים לינה פסלה מחשבה לא פסלה... ותו איכא מנחת כהנים ומנחת נסכים ומנחת כהן משיח דפסלא בהו לינה ולא פסלא בהו מחשבה, וטעמא משום שאין בהן ד' עבודות דהא אינן נקמצות. אבל חפינה אית בה ד' עבודות: חפינה כנגד שחיטה, וקבלת הכף והולכה והקטרה כנגד זריקה וכן העלו בתוספות: "עכ"ל. מדבריו למדנו שהחפינה היא עבודה כמו שחיטה.

תוס' ד"ה "מי יליף מלא מלא מהתם" מקשה כיצד ניתן ללמוד ג"ש מקמיצה לחפינה, הרי קמיצה עצמה נלמדת מהיקש לשלמים שמפגלין ויש כלל דבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בג"ש – בקודשים. ומתריך: "ונ"ל לפרש דפשיטא ליה דשייך פיגול בה [בקטורת] בהליכתה ובהקטרתה... וכל מידי דשייך ביה הקרבה והקטרה... כ"ש קטורת דאיהו גופה קריבה לאישים וכתב לשון הקטרה, ולא מיבעיא ליה הכא אלא אי חשיבא חפינה עבודה כמו קמיצה... ופשיט רב שימי בר אשי מדפסלה בה לינה פסלה בה מחשבה ככל עבודה שהזקיק לה הכתוב ואם כן בחפינה נמי פסלה בה מחשבה". עכ"ל.

מה שאלת הגמ' נתפור הקטורת ממלוא חופניו... ידו כצואר בהמה או ככלי'?

ונראה לבאר ע"פ מה שכתב בספר "מנחת אברהם" זבחים דף כה. "...והנה מרן הגרי"ז אמר לבאר בזה דהוי תרי ילפותות וילפינן מהכא תרי דיני, דמקרא ד'דם מהפר יקבלנו' ילפינן דין בסדר עבודת קבלה דבעינן קבלה מהפר, אמנם מהך קרא דתו"כ כי יוכל אפילו נשפך מצואר הבהמה יחזור ויאספנו ת"ל 'הדם' הדם שנתקבל בכלי', ילפינן דחל פסול נשפך על עצם הדם דכשאינן הדם במקומו הראוי... והביא הגרי"ז עוד ב' ראיות דנשפך הוי פסול על הדם ולא רק דין בסדר הקבלה... מהא דאיתא ביומא דף מ"ח, 'בעי רב פפא נתפור הקטורת ממלוא חופניו מהו ידו כצואר בהמה דמי ופסולה או דילמא ככלי שרת דמי ולא פסולה תיקו'. והרי בקטורת ליכא עבודת קבלה ומ"מ בעי רב פפא לומר דאיכא פסול נשפך ומוכח דאיכא פסול נשפך אפילו כשאינן עבודת קבלה".

ולפי"ז שאלת הגמרא אינה מדין 'קבלה' אלא דין נשפך בפנ"ע שפוסל, וע"כ שואלת הגמ' ממתי חל דין זה.

ועפ"י זה נראה שחלקו התוס' ישנים לבין הריטב"א אם יש דין 'קבלה' בקטורת, וכן אם חפינה היא עבודת הקבלה – או לא.

ג

"בעי רב פפא חישב בחפינה קטורת מהו מי אמרינן יליף 'מלא' 'מלא' ממנחה מה התם מהניא בה מחשבה הכא נמי מהניא בה מחשבה או לא" – משמע שחפינה היא 'עבודה' בפנ"ע ואינה רק 'צורת לקיחה'.

ב. החלוקה בין ב' הדינים מקורה בחידושי הר"ח הלוי מעה"ק פיי"ג הי"ב, והגרי"ז הראה מקורו בתו"כ.

ג. דבורא דנדבה פ"ד

שבקמיצה עצמה יש פיגול כמו שציטט רש"י את הגמ' מנחות דף פ"ג. בד"ה "מי יליף מלא מלא ממנחה...הוקשו לשלמים מה שלמים מפגלין ומתפגלין אף מנחה וכו'"^ה

עולה מכאן מחלוקת בין הריטב"א לתוס': לריטב"א – חפינה היא עבודה – כמו שחיטה.

לתוס' – חפינה איננה עבודה אלא שיש בה דין פסול מחשבה.

התוס' רא"ש [ד"ה "ומדלינה פסלה"] – נוקט שמסקנת הגמ', שיש פסול מחשבה בחפינה, איננה ודאית. וז"ל: "דהכא נמי לא פשיט ליה לגמרי ולהכי קאמר 'סלקא דעתך' (סלקא דעתך מדפסל טבול יום פסלה נמי לינה...) לפי שאין פשוט לן כל-כך והתלמוד לא חש להאריך כאן ולדחות".
לשיטתו ניתן לבאר שחפינה איננה כלל 'עבודה' ואין בה פסול מחשבה כלל.

משמע שלתוס' שאלת הגמ' היא האם חפינה היא עבודה כמו קמיצה. ובתירוץ הגמ' מבאר התוס' "מדפסלה בה לינה פסלה בה מחשבה ככל עבודה..." האם "ככל עבודה" פירושו שאינה עבודה ממש אלא "כמו עבודה", או דילמא היא עבודה ממש?^ד

החזו"א זבחים [סי' י"ב ס"ק ט'] כתב: "יש לעיין בדברי התוס' מהא דאמר יומא מ"ח. חישוב בחפינה מהו, ומסקינן דכיון דלינה פסלה פסלה מחשבה הרי דקטורת שאין לה מתירין ואין בפיגולה כרת מ"מ היא נפסלת במחשבה... ואומנם כבר פירשו תוס' שם, דמשום ג"ש ד'מלא מלא' ילפינן למיהב לחפינה כל דיני קמיצה אף לענין פסול מחשבה, אף שאין בה דין פיגול דלענין פיגול לא שייך למילף אבל לענין הכשר ופסול קורבן שפיר ילפינן מקמיצה" עכ"ל.
למד החזו"א בתוס' שלמדנו מקמיצה דין פסול מחשבה בלבד אבל לא פיגול למרות

ד. הע' העורך: הרש"ש תיקן 'בכל עבודה' [בבי"ת] וא"כ פשוט היה לו שתוס' סובר שחפינה היא עבודה.

ה. הע' העורך – הא דאין בה פיגול הוא מטעם שאין מחשבת פיגול אלא בימתי'.